

AUDRONĖ PETROŠEVIČIŪTĖ

Vėliavų metai

2018-ieji – ypatingi metai. Išties galima būtų juos vadinti *Vėliavų* metais. Po Lietuvos valstybės atkūrimo šimtmečio vėliava buvo sumanyta galybė iškilmių, renginių, paminėjimų, dedikacijų, apdovanojimų. Neeilinių *Vėliavų* metų jau yra buvę. 1990-aisiais Vilniaus dailės akademijos II kurso studentė Sandra Straukaitė sukūrė vaikiškų drabužių kolekciją, kurios vienas modelis – raudono šilko marškiniai, pasiūti iš sovietinės vėliavos su auksuotu sovietiniu pjautuvo ir kūjo ženklų. Ant marškinių manekenė (trejų metų „akiniuota“ Agnytė) dėvėjo pavasarinės žalumos lietpaltį, primenantį paukštuką išskleistais sparnais. Dabar šis garsios Lietuvos dizainerės modelis saugomas privačioje kolekcijoje, o tie metai daugelio menami su virpulių, kaip itin ypatingi.

2018-ieji restauravimo dirbtuvėse taip pat buvo neeiliniai metai. Įkvėpti visuotinio valstybės atkūrimo jubiliejaus paminėjimo, muziejai, kolekcininkai, mecenatai suskubo restauruoti ir demonstruoti valstybingumą liudijančius eksponatus. Taip istorinės tekstilės restauravimo dirbtuvėse 2018 m. atsirado dvi Lietuvos trispalvės vėliavos: Lietuvos karinio jūrų laivyno istorinė vėliava bei Lietuvių tautinės katalikų bažnyčios Lorenso parapijos (Masačusetso valstija, JAV) trispalvė vėliava (toliau – Trispalvė). Ir tai puiki proga apžvelgti iškilmių tekstilės restauravimą.

Karo laivo vėliava Lietuvos jūrų muziejuje Klaipėdoje

„Šios stebuklingai išlikusios vėliavos eksponavimas – vienas svarbiausių įvykių per visą Lietuvos jūrų muziejaus (LJM), kaip jūrinio paveldo puoselėtojo, istoriją. Tai – autentiškas daiktas iš vienintelio tarpukario Lietuvos karo laivo, kuris jau dešimtmečius guli jūros dugne. Vėliava – tai laivo gyvybingumo simbolis. Labai džiaugiamės ir didžiuojamės, kad Lietuvos valstybės 100-mečio proga galime ją parodyti žmonėms“, – pasakojo LJM direktorė Olga Žalienė.

Karo laivo trispalvė.
Lietuvos jūrų muziejaus
ekspozicija.

Fot. Alfonsas Mažūnas



Įspūdingą 2 metrų pločio ir 3 metrų ilgio Lietuvos trispalvę vėliavą išsaugojo paskutinis tarpukario Lietuvos karo laivo „Prezidentas Smetona“ kapitonas Povilas Labanauskas. Šis laivas, 1945 m. nuskendęs Suomijos įlankoje, pagrįstai laikomas vienu ryškiausių šalies, kaip jūrinės valstybės, simboliu. 1935-aisiais minininkas pirmą kartą išplaukė į jūrą su tais pačiais metais įkurtų karinių jūrų pajėgų (KJP) vėliava. Anot LJM istoriko Romualdo Adomavičiaus, yra žinoma, kad Lietuvos užsakymu tuometiniame Karaliaučiuje buvo pagamintos dvi vienodos didžiosios (kartu su mažesnėmis) karinių jūrų pajėgų vėliavos, kurios nuo 1935 m. buvo kabinamos laive „Prezidentas Smetona“. Tai – trispalvės vėliavos su viduryje esančiu aukso spalvos Vyčio kryžiumi raudoname skyde. Karo laivas 1940-ųjų vasarą, kai Klaipėda su uostu jau buvo okupuota Vokietijos, stovėjo Šventosios uoste. Kapitonas P. Labanauskas su bendražygiais, puikiai nutuokę apie galimas grėsmes, nutarė trauktis. Kartu jie pasiėmė įvairių daiktų iš laivo „Prezidentas Smetona“, tarp kurių buvo ir vėliava. Lietuvos karinių jūrų pajėgų karininkų pabėgimas buvęs aiškus demaršas, sąmoningas pasipriešinimas sovietams, mat Šventosios uostą tais pačiais 1940 m. blokavo sovietinių okupantų torpediniai karo laivai ir „Prezidentas Smetona“ perėjo sovietų žinion. Jei karininkai nebūtų pasitraukę, jiems veikiausiai būtų tekę tarnauti okupantų karinėse pajėgose. P. Labanauskas emigravo į JAV. Anot istoriko R. Adomavičiaus, P. Labanauskas buvo tikras Lietuvos patriotas, priklausė jūrų skautams, vėliau studijavo Italijoje, tapo karo laivo kapitonu. Jis vedė iš JAV transliuojamas radijo laidas „Amerikos balsas“. P. Labanauską likimas suvedė su lietuvių kilmės amerikiečiu Henriu L. Gaidžiu. Šis prieš keletą

dešimtmečių vienoje kolekcininkų sueigoje už 500 JAV dolerių įsigijo Lietuvos vėliavą su Vyčio kryžiumi. H. L. Gaidžio teigimu, ši vėliava ir galėjo priklausyti P. Labanauskui. Kolekcininkas geranoriškai sutiko Lietuvos jūrų muziejui metams paskolinti šį relikvą. 2018 m. vasario pradžioje jis į Lietuvą atkeliavo diplomatinio paštu.

Lietuvos karo laivo „Prezidentas Smetona“ trispalvė vėliava – itin svarbus Lietuvos jūrų muziejui eksponatas. Jo demonstravimui ir patikimam saugojimui būtinas specialus pasiruošimas, todėl Lietuvos trispalvė buvo atvežta į LDM Prano Gudyno restauravimo centrą. Užduotis – paruošti saugiam eksponavimui.

Vėliava vilnonė, vientisa, spalvų juostos ir skydo su kryžiumi piešinys – fabrikinis marginimas. Ant medvilninės pakabinimo juostos išlikęs Kionigsbergo dirbtuvių atspaudas. Trispalvė vėliava gerai išlikusi, buvo tik kelios nedidelės skylutės geltonoje juostoje ir raudoname skydo su kryžiumi fone. Realus vėliavos dydis – 311×192 cm, beveik tikslus senųjų vėliavos proporcijų (3×5) atitikmuo. Kraštas su pakabinimo juosta siauresnis (185 cm); medvilninė juosta, matyt, yra susitraukusi. Restauravimo dirbtuvėse skylutės buvo užadytos – sutvirtintos plonais specialiai nudažytais vilnoniais siūlais. Po užtrukusių svarstymų, kaip saugiausia eksponuoti šią vėliavą, buvo nutarta ją įsiūti tarp dviejų tiulio sluoksnių. Parinktas tinkamos spalvos ir sudėties smulkus tiulis. Prie jo pritvirtinta tik viršutinė vėliavos kraštinė, prisiūta tinkamos spalvos poliesteriniu siūlu grįžtančiu dygsneliu rankomis. Vertikaliosios apsauginio „voko“ kraštinės ir pakabinimo įmautė (taip pat iš tiulio) susiūtos mašina. Apatinės tiulio ir vėliavos kraštinės paliktos laisvai kabėti. Toks būdas tvirtinti, saugoti ir eksponuoti tekstilės dirbinius tiulio „vokuose“ labai paplitęs Europos paminklosaugoje ir vis dažniau naudojamas Lietuvoje.

Lietuvos karinio jūrų laivyno istorinė vėliava nuo 2018 m. gegužės 18 d. iki vėlyvo rudens buvo eksponuojama LJM parodoje „Trispalvė jūroje saugo“.

Lorenzo parapijos Trispalvė Kaune

2017 m. rudenį Prezidento Valdo Adamkaus biblioteką-muziejų pasiekė Lorenzo (Masačusetso valstija, JAV) lietuvių bendruomenės siuntinys. Tarp kitų archyvinių ir muziejinių vertybių jame buvo ir tautinė Trispalvė. Vėliava priklausė unikaliam lietuvių išeivių etnoreliginei bendruomenei – Lietuvių tautinės katalikų bažnyčios Lorenzo parapijai. Liudininkų teigimu, ji buvo naudojama nuo 1918 metų. Bibliotekai-muziejui Trispalvę perdavė aktyvus JAV lietuvių bendruomenės veikėjas



Lorenzo parapijos
Trispalvė prieš
restauravimą.

Fot. Vilma Šileikienė

—

Restauruota Lorenzo
parapijos trispalvė.

Fot. Vilma Šileikienė

Jonas Stundžia. Dovanotojų duomenimis, tai vienintelė JAV lietuvių trispalvė vėliava, išsaugota nuo 1918 m., ir yra viena seniausių užsienio lietuvių naudotų trispalvių. Lorenzo lietuvių bendruomenė su šia vėliava dalyvavo gausiose JAV lietuvių demonstracijose, kuriose JAV vyriausybė buvo raginama pripažinti Lietuvos valstybę *de jure*. Pripažinimo Lietuva sulaukė 1922 metais. JAV buvo viena iš pirmųjų galingųjų pasaulio valstybių, pripažinusių Lietuvos nepriklausomybę. Ši vėliava liudija apie didžiulį užsienio lietuvių indėlį kuriant Lietuvos valstybę. Ji liudija ir tai, jog parapijiečiai buvo ne tik uolūs patriotai, bet ir aistringai Jonines, Onines, Žolines bei kitas šventes šventę žmonės. Žinoma, kad vienu džiaugsmingų Joninių metu lauke plevėsuojančią Trispalvę bandė suėsti netoliese ganęsis ožys ir gerokai ją suniokojo.

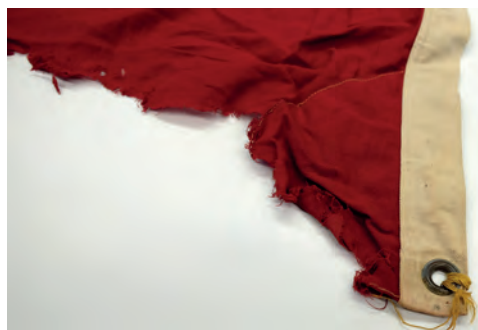
Po daugybės metų vėliava – Lietuvoje, čia ji, bus saugoma kaip labai vertingas reliktas.

Į restauravimo dirbtuves Trispalvė pateko labai prastos būklės: deformuota, nešvari, dėmėta, medžiaga sudriskusi (ypač raudona juosta), nemažai išblukusių vietų. Apatinis vėliavos kraštas buvo kelis kartus negrabiai palenktas. Ant korsažinės pakabinimo juostos matėsi rūdžių dėmės. Vėliava pasiūta iš trijų skirtingų spalvų medvilninės medžiagos



Lorenzo parapijos
Trispalvė Prezidento Valdo
Adamkaus bibliotekos-
muziejaus ekspozicijoje
prieš restauravimą.

Fot. Arūnas Antanaitis



juostų. Pakabinimo kraštinė apsiūta tvirta medvilnine juosta, su metaliniais žiedais galuose. Ant jos matomi dirbtuvių, kuriose buvo pasiūta vėliava, atspaudo likučiai, tačiau pavadinimo įskaityti nepavyko. Atlikti eksponato cheminiai, morfologiniai ir foto tyrimai. Atardytos grubiai užsiūtose palankos. Atlėkus jas paaiškėjo, jog apatinė vėliavos kraštinė buvo nelygiai iškarpyta, paliekant ilgesnius madžiagos liežuvėlius per juostų susiuvimo vietas. Restauravimo dirbtuvėse specialiu mišiniu išvalytos rūdžių dėmės. Trispalvė buvo išplauta neutralia plovimo priemone, išskalauta ir džiovinta horizontaliai, baiminantis dar didesnių deformacijų dėl gausių įplyšimų. Rusvų neaiškios kilmės dėmių ant geltonos juostos išplauti nepavyko, o išblukusios vietos raudonoje juostoje dar labiau pašviesėjo. Restauravimui buvo pasirinktas plonas medvilninis audinys. Jis sintetiniais dažikliais nudažytas artimomis autentiškos vėliavos spalvomis. Labiausiai pažeista raudona juosta dubliuota ištaisai, o žalia ir geltona – tik apatinėse dalyse. Restauraciniais audiniais vėliava

Lorenzo parapijos
Trispalvės fragmentas
prieš restauravimą.

Fot. Audronė Petroševičiūtė

Lorenzo parapijos
Trispalvės fragmentas
po restauravimo.

Fot. Audronė Petroševičiūtė

paiilginta – taip jai sugražintos tikslios (3x5) proporcijos. Autentiški audiniai prie restauracinių pritvirtinti palei visą pažeidimų perimetrą poliesteriniais raudonos, žalios ir geltonos spalvų siūlais abu audinius išsiuvinėjant, tarsi adant ploną tinklę. Visos trys restauracinio audinio juostos tarpusavyje susiūtos gelsvos spalvos medvilniniu siūlu, atkartojant autentiškas siūles. Tuo pačiu siūlu mašinine siūle peltakiuotos vėliavos palankos bei nubrizgusios tvirtinimo detalės vėliavos viršuje. Restauracinių audinių pakraščiai kitoje vėliavos pusėje palenkti ir prisiūti smulkiu paslėptu dygsneliu. 2018 m. lapkritį restauruota vėliava buvo grąžinta į nuolatinę Prezidento Valdo Adamkaus bibliotekos-muziejaus ekspoziciją.

Vėliavų metams baigiantis, slūgstant patriotinių iškilmių euforijai, tekstilės restauratorės grįžo prie „*moterišku reikalų*“. Nuo 2018 m. spalio mėnesio čia restauruojama įspūdinga Lietuvos katalikų moterų draugijos Vabalninko skyriaus vėliava. 1908 m. ją sukūrė Vabalninko skyriaus pirmininkė Natalija Paliulytė. Vėliava pasiūta iš puikios karališkos mėlynos vilnos, išpiešta aukso spalvos raidėmis ir gėlėmis, papuošta kutais. Dabar tai Biržų krašto muziejaus „Sėla“ ekspонатas.

Na, o restauravimo dirbtuvių pagalbinių medžiagų lentynoje saugiai guli šilkinė vienos iš penkiolikos Sovietų Sąjungos respublikų vėliava. Su intencija – „*geras šilkas, kur nors panaudosit*“ – ją LDM Prano Gudyno restauravimo centrui perdavė kolegos restauratoriai.

The Year of the Flags

AUDRONĖ PETROŠEVIČIŪTĖ

An article by Audronė Petroševičiūtė, a textile restorer at the Pranas Gudynas Centre for Restoration under LDM, on the restoration of ceremonial textiles and how they are prepared for display.

In 2018, the year when the 100th anniversary of the restoration of the Lithuanian state was being celebrated, the workshops of the LDM Pranas Gudynas Centre for Restoration were full of exhibits attesting to statehood. Two Lithuanian tri-colour flags were restored in the centre's historical textiles restoration department: the historic flag of the Lithuanian Navy and the tri-colour flag of the Lithuanian National Catholic Church in St Lawrence Parish (Massachusetts, USA). The article provides an overview of their history up to 2018, including the reasons for and methods of restoration, and peculiarities involved in displaying them.